

Niveau en referentieniveau in Taal op Maat

Op welk (referentie)niveau krijgen leerlingen taalonderwijs aangeboden in Taal op maat?

Tiddo Ekens¹

Oktober 2015

Op welk(e) referentieniveau(s) krijgen kinderen in groep 7 en 8 taalonderwijs aangeboden met de lesmethode Taal op maat? Eerst worden de onderdelen Woordenschat, Schrijven, Luisteren en spreken en Kijk op taal van Taal op maat beschreven en welke niveaus daarin in groep 7 en 8 aan bod komen.

Referentieniveaus in Taal op maat

WOORDENSCHAT

Enkele voorbeelden bij woordenschat laten al gauw zien op welke taalniveaus gewerkt kan worden. TOM besteedt in thema 2 van groep 7 bijvoorbeeld aandacht aan bekende delen van een moeilijk woord, met extra aandacht voor het voorvoegsel –on. Hoewel 1F vermeld wordt, vindt men in het referentiekader deze vaardigheid terug bij niveau 2F. Ook de structurele aandacht voor beeldspraak (figuurlijk taalgebruik), zowel in groep 7 als 8, maakt duidelijk dat hier op niveau 2F wordt gewerkt, hoewel de methode bescheiden 1F vermeldt.

Het valt op dat woorden worden aangeboden die niet vermeld staan in de streefwoordenlijst Cito voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Gelukkig komt een relevant schooltaalwoord zoals 'aangeven' al in groep 7 aan bod. Ook ontbreken in de Cito-lijst woorden zoals inboedel, akte en hypotheek. Hoewel dit abstracte en minder frequente woorden, zijn deze woorden binnen een thema als wonen of eigen omgeving natuurlijk relevant, zeker in groep 8. Dit laat zien dat TOM meer op het oog heeft dan alleen de referentieniveaus. Er is scherp gekeken met welke taal kinderen op de basisschoolleeftijd al in aanraking kunnen komen. En dat kan al flinke pittige taal zijn.

Een taalmethode met ambitie

Dat Taal op maat ambitieus is blijkt op tal van andere plekken. Kinderen maken bijvoorbeeld in thema 5 van groep 7 kennis met woorden die met betrouwbaarheid van informatie te maken hebben, een 3F-vaardigheid. Ook in het onderdeel Extra ligt de lat hoog. In thema 5 van groep 7 leren kinderen bijvoorbeeld hoe ze ironie herkennen. In het referentiekader vinden we deze vaardigheid pas op niveau 4F.

Taal op maat besteedt elk thema veel aandacht aan schrijven en aan luisteren en spreken. Omdat deze opdrachten over hetzelfde thema gaan als de lijn woordenschat, betekent dit dat deze woorden, hetzij receptief, hetzij productief, ook weer bij de andere twee lijnen aan de orde komen, dus aanvullend op de woordenschatdidactiek van Verhallen en Van den Nulft.

¹ Over de auteur: Tiddo Ekens is ruim 15 jaar werkzaam als zelfstandig onderwijsadviseur en auteur/eindredacteur van leermiddelen. Hij is gespecialiseerd in taalbeleid, differentiatie en opbrengstgericht werken. In opdracht van SLO/OCW heeft Ekens in 2009 geanalyseerd in hoeverre leermiddelen aansluiten bij de referentieniveaus taal. Doel van deze analyse van 15.000 bladzijden lesmateriaal was om scholen handvatten te bieden voor het bereiken van de referentieniveaus en gerichte keuzes in hun leermiddelen te maken.

Taalniveau	Voorbeelden woordenschat in Taal op maat voor groep 7 en 8
1F	de betekenis raden door naar de rest van de zin te kijken synoniemen en tegenstellingen
2F	de betekenis raden door bekende delen / samenstelling de betekenis raden door grammaticale vorm homoniemen, minder frequente woorden, voor- en achtervoegsels figuurlijk taalgebruik (uitdrukkingen)
3F	woorden rond betrouwbaarheid van informatie
4F	herkennen van ironie

Tevens wordt in elk thema aandacht besteed aan woordraadstrategieën zoals deze ook in het referentiekader taal worden genoemd (raden op basis van context, woorddelen, vorm). Taal op maat heeft gekozen voor de woordenschatdidactiek van Verhallen en Van den Nulft, het viertaktmodel (voorbewerken, semantiseren, consolideren en controleren), het aanbieden van zinvolle context en diverse technieken om ook diepere woordkennis te oefenen (zoals paraplu, woordkast, woordweb en woordtrap) en het 6 à 7 keren herhalen van een doelwoord in de lessen van een thema.

Daarnaast legt Taal op maat veel de nadruk op de woordraadstrategieën. Zowel in groep 7 en 8 gebeurt dat in elk subthema. Bovendien besteedt deze methode meer aandacht aan uitdrukkingen en aan taalverschijnselen die verband houden met woordenschatontwikkeling. Denk aan aspecten zoals leenwoorden, voor- en achtervoegsels en afleidingen. Zowel de uitleg als de opdrachten maken de kinderen hiermee vertrouwd, wat bijdraagt aan het verwerven en verwerken van betekenissen van nieuwe woorden.

Het benadrukken van woordraadstrategieën in alle woordenschatlessen in groep 7 en 8 heeft een belangrijk voordeel. De strategieën zijn altijd en overal inzetbaar, terwijl bij het aanleren van nieuwe woorden het de vraag is of kinderen de betekenis van nieuw aangeleerde woorden blijven onthouden en goed kunnen toepassen. Hoe didactisch verantwoord nieuwe woorden ook zijn aangeleerd, kinderen zullen de betekenis alleen blijven onthouden als dit woord voldoende frequent terugkeert. Bij veel woorden is dat nog maar de vraag of dat op tijd gebeurt.

Dit zijn natuurlijk geen redenen om geen nieuwe woorden aan te leren want dat blijft noodzakelijk, en dat doet Taal op maat ook, het is wel een argument voor de keuze van Taal op maat om woordraadstrategieën doorlopend en intensief aan te bieden en te laten oefenen. Leerkrachten geven namelijk aan dat dit echt werkt, zowel in basis- als voortgezet onderwijs, terwijl het beklijven van nieuw aangeleerde woorden ook in de beleving van leerkrachten van veel factoren afhangt. De methode Taal op maat kiest voor een duurzame woordenschatontwikkeling, in het besef dat de keuze van aangeboden onbekende woorden altijd een min of meer toevallige blijkt, en voor wat betreft het consolideren afhankelijk is van het feit of het kind op tijd opnieuw met het woord in aanraking komt.

SCHRIJVEN

Bij Schrijven werken de kinderen in groep 7 en 8, net als bij woordenschat, vrijwel steeds op niveau 2F, waarbij ze doelen en leerstof van 1F voortdurend integreren. Ze gebruiken bijvoorbeeld signaalwoorden voor de volgorde, ze stellen advertenties op, ontwerpen en schrijven flyers, en schrijven een historisch verhaal. Hoewel deze vaardigheden 1F en 2F als vermelding hebben, had mogelijk ook 3F vermeld kunnen worden, bijvoorbeeld als het gaat om de lay-out van een tekst, alineaverbanden en het aangeven van tekstrelaties. Dat geldt ook voor meer complexe vaardigheden als het gebruiken van bronnen, samenvatten, en citeren, net als het onderbouwen van een standpunt met argumenten. Deze schrijfvaardigheden gaan verder dan 1F en 2F en leggen al een mooie basis voor 3F.

Doordat schrijven een productieve vaardigheid is, worden alle kinderen in staat gesteld de vaardigheid op dát niveau uit te voeren waartoe ze in staat zijn. Taal op maat geeft in de uitleg en opdracht voldoende handvatten om de kinderen zo hoog mogelijk te laten presteren in hun schrijfvaardigheid. Mogelijk zullen kinderen extra uitgedaagd worden omdat de opdrachten herkenbaar zijn in het dagelijkse leven. Het zijn vaak ook volwassen situaties, waardoor kinderen nog extra gemotiveerd zullen worden. De woorden uit het onderdeel woordenschat bieden kinderen steun om schrijfteksten voor te bereiden en te produceren.

Taalniveau	Voorbeelden schrijven in Taal op maat voor groep 7 en 8
1F	<ul style="list-style-type: none"> - korte en duidelijke zinnen maken - aantrekkelijke tekst schrijven
2F	<ul style="list-style-type: none"> - verwijswaarden en verbindingswoorden gebruiken - verschil tussen feiten en meningen - recensie schrijven
3F	<ul style="list-style-type: none"> - lay-out van de tekst - alineaverbanden en tekstrelaties - bronnengebruik, samenvatten en citeren - standpunt, argumenten, tegenargumenten

Kernvaardigheden, bouwstenen en voorbeelden.

Naast een hoog niveau handhaaft Taal op maat een verantwoorde didactiek, die veel aandacht besteedt aan kernvaardigheden. Bij bijvoorbeeld de productieve vaardigheid Schrijven legt Taal op maat de focus op bouwstenen en kernvaardigheden van schrijfvaardigheid. Aandacht is er voor bijvoorbeeld het verduidelijken van een tekst met verbindingswoorden, het schrijven van korte en duidelijke zinnen en hoe je iemand kunt overtuigen. Dat zijn kernvaardigheden die je bij verschillende tekstsoorten kunt inzetten.

Zowel in groep 7 als 8 maken kinderen in beide methodes kennis met de schrijftaken uit het referentiekader taal (correspondentie zoals een e-mail, korte teksten zoals een advertentie of flyer en langere teksten zoals een verslag, en vrij schrijven).

Omdat bij schrijven zowel woordenschat als taalbeschouwing nodig zijn als bouwstenen, zorgt schrijven voor een praktische integratie van deze vakonderdelen.

LUISTEREN EN SPREKEN

De ambities bij schrijven zijn ook terug te vinden bij luisteren en spreken. Het gebruik van inleiding, kern en slot wordt als niveau 2F aangeboden aan het begin van groep 8. Het referentiekader vermeldt voor deze vaardigheid 3F. Hetzelfde geldt voor het werken met argumenten en tegenargumenten in discussies.

Kinderen passen bij luisteren en spreken telkens de basisvaardigheden op niveau 1F toe maar in groep 7 en 8 krijgen ze daarbij alle steun om deze taalvaardigheden op 2F en ook op 3F uit te voeren, als ze daartoe in staat zijn.

Ook bij luisteren en spreken zullen kinderen, net als bij schrijven, uitgedaagd worden door de volwassen talige situaties uit het echte leven. Nieuwsberichten komen aan de orde, net als discussies, het geven van instructies en het verzorgen van een gestructureerde presentatie. Kinderen die dat aankunnen, kunnen zich hier op een hoog referentieniveau ontwikkelen terwijl gelijktijdig de basis van 1F en 2F worden onderhouden. De themawoorden zijn de kinderen tot steun om de opdrachten in deze leerlijn goed uit te voeren.

Taalniveau	Voorbeelden luisteren en spreken in Taal op maat voor groep 7 en 8
1F	<ul style="list-style-type: none">- aantekeningen maken terwijl je luistert- telefoongesprek voeren
2F	<ul style="list-style-type: none">- iemand interviewen- belangrijkste informatie herkennen- vragen stellen als je iets niet begrepen hebt
3F	<ul style="list-style-type: none">- argumenten en tegenargumenten in discussies- inleiding, kern en slot

Taal op maat kiest voor de benadering om meer de nadruk op de concrete taalvaardigheden te leggen die nodig zijn voor het realiseren van de tekstsoort. Daarnaast is er veel aandacht voor luistervaardigheid. Denk aan concrete luistervaardigheden zoals 'naar intonatie luisteren' of 'aantekeningen maken terwijl je luistert'. Ook bij spreken focust Taal op maat op kernvaardigheden zoals 'overtuigend spreken' en 'beeldmateriaal gebruiken bij je presentatie'. In elk thema staan telkens twee kernvaardigheden van de luister- en spreekvaardigheid centraal die voorbereiden op het uitvoeren van een luister- of spreektaak. Voordeel van deze bouwstenen en kernvaardigheden is dat ze bij meer dan één tekstsoort inzetbaar zijn.

Om het belang dat de methode hecht aan Schrijven en Luisteren te onderstrepen, zijn aparte Domeintoetsen Schrijven en Luisteren opgenomen, die in de eerste en de tweede helft van een leerjaar kunnen worden afgenomen.

KIJK OP TAAL

In het onderdeel Kijk op taal zijn de onderwerpen uit het domein taalverzorging verwerkt. De behandelde spelling en grammatica in Taal op maat heeft betrekking op referentieniveau 1F, 2F en 3F. Bij leestekens worden in groep 7 bijvoorbeeld ook de hoofdletters bij eigenaam en directe rede behandeld (2F), net als komma's en dubbele punten (3F).

Ook worden taalkundige begrippen aangeboden die niet in de begrippenlijst van het referentiekader terug te vinden zijn, zoals het persoonlijk en bezittelijk voornaamwoord. Taal op maat heeft vermoedelijk deze begrippen wel opgenomen om bijvoorbeeld het verschil tussen 'jou' en 'jouw' te kunnen behandelen, of tussen 'u' en 'uw'. Ook is er aandacht voor de volgorde van zinsdelen, en hoe je deze volgorde kunt variëren. Taal op maat gaat hier verder dan het referentiekader. Dat valt goed te begrijpen omdat dit taalkundig inzicht kinderen helpt bij het formuleren van zinnen waarbij variatie in zinsbouw een belangrijke eis is.

Bij Kijk op taal zijn net als bij de andere onderdelen van Taal op maat pragmatische keuzes gemaakt. Wat heeft het kind nodig aan taal, los van de vraag of en waar de taalvaardigheid in het referentiekader staat. Hierdoor komen ook praktische kennis en vaardigheden aan bod die in het referentiekader niet vermeld staan.

Taalniveau	Voorbeelden Kijk op taal in Taal op maat voor groep 7 en 8
1F	- hoofdletters en punten in een zin - persoonsvorm en gezegde
2F	- hoofdletters bij eigenaam en directe rede - stoffelijke bijvoeglijke naamwoorden - volgorde van zinsdelen
3F	- komma's en dubbele punten
niet vermeld in referentiekader	- persoonlijk voornaamwoord - bezittelijk voornaamwoord

Taal op maat biedt niet alleen de belangrijkste grammaticale begrippen aan, maar besteedt daarnaast ook structureel aandacht aan taalbeschouwing en taalverschijnselen. De keuze is vooral gemaakt voor leerstof die handig is bij het leren lezen, schrijven en spreken. Voorbeelden van zulke taalbeschouwelijke onderwerpen zijn:

- informatie zoeken op internet
- opmaak en lay-out
- standaard- en groepstalen
- citeren
- formeel en informeel taalgebruik
- lastige werkwoordvervoegingen zoals bij kennen/kunnen, liggen/leggen
- taalverandering

Taal op maat breidt een aanbod van 'traditionele grammatica' (woordsoorten, zinsdelen, werkwoorden en interpunctie) uit met taalbeschouwelijke onderwerpen. Dat gebeurt in ieder thema bij Kijk op taal maar ook bij het onderdeel Extra waarin per thema een taalverschijnsel centraal staat. Deze taalbeschouwingslessen zorgen niet alleen voor meer variatie maar zijn ook motiverend voor kinderen die meer willen en aankunnen. En ook zijn er natuurlijk in het basisonderwijs kinderen die misschien wel moeite hebben met het gebruik van taal maar taal tegelijk nog wel heel leuk of interessant vinden. Deze kinderen zullen waarschijnlijk sterker worden aangesproken door taalbeschouwelijke onderwerpen dan door een meer grammaticaal aanbod.

Tot slot

Taal op maat legt de lat hoog: ambitieus, gestructureerd en praktisch

De makers van Taal op maat hebben ambitieuze en praktische keuzes gemaakt. Deze keuzes doen recht aan wat kinderen van verschillende taalniveaus aankunnen. Daarnaast valt op dat de makers gekozen hebben voor een aanbod dat rekening houdt met wat kinderen op dat moment ook echt nodig hebben. Hoewel de stof soms weliswaar moeilijk is, komen kinderen in werkelijkheid toch in aanraking met bijvoorbeeld minder betrouwbare bronnen op internet, met ironie en met lastiger schooltaalwoorden. Als de indeling van het referentiekader gevolgd was, hadden deze kinderen relevante leerstof gemist die ze al in de praktijk echter al wel nodig hebben. Kinderen krijgen dus een rijk aanbod in Taal op maat. Niveau 1F wordt doorlopend aangeboden en onderhouden maar tegelijk is – zeker in groep 7 en 8 – veel taalvaardigheid terug te vinden die we in het referentiekader pas bij niveau 2F en 3F aantreffen. Daarmee combineert Taal op maat een voortdurend onderhoud van de basisvaardigheden op niveau 1F met ruime aandacht voor 2F en zelfs 3F in elk thema en elk onderdeel.

Behalve dat Taal op maat ook de hogere taalniveaus bedient, valt ook op dat bij alle onderdelen op alle niveaus veel extra vaardigheden en leerstof wordt aangeboden. Woordenschat in Taal op maat zet stevig in op woordraadstrategieën, terwijl bij Kijk op taal er niet alleen veel aandacht is voor grammatica maar ook voor taalbeschouwing. Bij mondelinge en schrijfvaardigheid tot slot zijn de belangrijkste bouwstenen en kernvaardigheden sterk aangezet, met veel levensechte voorbeelden en praktische tips voor kinderen. Alle leerlijnen van Taal op maat hebben daarmee drie eigenschappen gemeen: ambitieus, gestructureerd en praktisch.

Bijlage Factsheet Taal op maat

Woordenschat in Taal op maat

- focus op woordraadstrategieën (duurzame woordenschatontwikkeling, altijd en overal inzetbaar)
- aandacht voor 2F/3F
- voor- en achtervoegsels (2F)
- figuurlijk taalgebruik (2F)
- ironie (3F)
- woordenschatdidactiek Verhallen en Van den Nulft
- schooltaalwoorden
- ook toepassing themawoorden in schrijven en luisteren en spreken
- 32 woordenschatlessen in 4 leerjaren

Schrijven in Taal op maat

- focus op kernvaardigheden (belangrijke sleutelvaardigheden die bij verschillende tekstsoorten inzetbaar zijn)
- praktische tips, stappenplannen en voorbeelden
- aandacht voor 2F/3F
 - verwijs- en verbindingswoorden (2F)
 - recensie schrijven (2F)
 - bronnengebruik, samenvatten en citeren (3F)
- levensechte, uitdagende opdrachten
- toepassing themawoorden woordenschat
- 32 schrijflessen in 4 leerjaren

Luisteren en spreken in Taal op maat

- focus op kernvaardigheden (belangrijke sleutelvaardigheden die bij verschillende tekstsoorten inzetbaar zijn)
- praktische tips, stappenplannen en voorbeelden
- aandacht voor 2F/3F
 - vragen stellen als je iets niet begrepen hebt (2F)
 - belangrijkste informatie herkennen (2F)
 - argumenten en tegenargumenten in discussies (3F)
- levensechte, uitdagende opdrachten
- toepassing themawoorden woordenschat
- 16 luister- en spreeklessen in 4 leerjaren

Kijk op taal in Taal op maat

- focus op spelling/grammatica én op interessante taalverschijnselen
- aandacht voor 2F/3F
 - volgorde van zinsdelen (2F)
 - hoofdletters bij eigennaam en directe redenen (2F)
 - komma's en dubbele punten (3F)
 - persoonlijk en bezittelijk voornaamwoorden (niet vermeld in referentiekader)
 - taalverandering
 - informatie zoeken op internet
- integratie met schrijven
- 48 taalbeschouwingslessen in 6 leerjaren